

Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулска конвенција): Прашања и одговори

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Насилството врз жените е структурна и глобална појава која не признава општествени, економски или национални граници. Тоа претставува сериозно кршење на човековите права, кое сè уште, во голема мерка, не се санкционира. Секој ден, жените во Европа се изложени на ментално и физичко малтретирање во „безбедноста“ на своите домови, прогонувани, вознемирени, силувани, сакатени, присилувани од нивните семејства да стапат во брак или се стерилизирани против своја волја. Многубројни се примерите на насилството врз жените, а исто така и бројот на жртвите. Националните и европските истражувања и кампањите за подигнување на свеста покажаа колку се распространети семејното и сексуалното насилство. Откритијата што произлегоа од движењето ‘#MeToo’ ширум Европа, покажаа колкав е размерот на сексуална злоупотреба на жените, но и нивната тешкотија да проговорат за овој вид насилство. Многу жени се премногу исплашени или се срамаат да побараат помош, понекогаш плаќајќи го молчењето со својот живот. Оние што сепак ќе проговорат, не секогаш се слушнати. Семејното насилство е уште една од многу честите форми на насилство на која најмногу се изложени жените, но не ги исклучува и мажите, децата и старите лица. Мал е бројот на сторители против кои е покрената судска постапка, а уште помалку се осудени.

■ Делувајќи во рамките на својата водечка улога во заштитата на човековите права, Советот на Европа ја усвои Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (позната како „Истанбулска конвенција“). Истанбулската конвенција е општоприфатена како најдалекусежен правен инструмент во спречувањето и борбата против насилството врз жените и семејното насилство, како една од формите на кршење на човековите права. Од своето отворање за потпишување во 2011 година, таа доби значителна поддршка на сите нивоа, државни и регионални, на ниво на локалната самоуправа, кај јавноста, парламентите, други национални, регионални и меѓународни организации за човекови права, граѓански организации, медиуми и академската заедница. Конвенцијата има добиено национални и меѓународни признанија за својата визија за заштита на жените и девојчињата од насилство.

■ Конвенцијата стапи на сила во 2014 година, само три години по нејзиното усвојување, покажувајќи ја потребата земјите-членки да имаат правно обврзувачки меѓународен договор на кој ќе се засноваат напорите за целосно спречување на родово базираното насилство, како и нивната политичка посветеност на принципите и вредностите вградени во конвенцијата.

■ И покрај јасно наведените цели на Конвенцијата, сериозноста на оваа појава и нејзиното влијание врз жртвите и врз општеството, многу религиозни и ултраконзервативни групи последните години шират лажни наративи за Конвенцијата, а особено за поимот „род“ содржан во текстот. Овие погрешни претстави треба да бидат разоткриени и разрешени со нагласување на целите на Истанбулската конвенција, а тоа се искоренување на насилството врз жените и заштита на човековите права на жените.

КОИ СЕ ЦЕЛИТЕ НА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА?

■ Да се стави крај на насилството врз жените и семејното насилство мора да биде важна политичка цел на секоја влада, посветена на заштита на човековите права за сите. Во текот на изминатите триесет години, во многу од земјите-членки на Советот на Европа преземени се бројни важни чекори, но постојните закони честопати недоволно се спроведуваат, помошта и поддршката на жртвите е оскудна или недоволно финансирана, а сексистичките ставови и понатаму продолжуваат да преовладуваат. Освен тоа, од земја до земја многу се разликуваат постојните закони и достапната поддршка што создава големи разлики во заштитата.

■ Истанбулската конвенција, од владите кои ја ратификувале, бара да усвојат сеопфатна серија мерки за решавање на сите форми на насилство врз жените и семејното насилство. Секоја одредба на Конвенцијата има за цел да спречи да настане насилството, да им се помогне на жртвите и да се осигури сторителите да бидат изведени пред лицето на правдата. Со Конвенцијата се бара различните форми на насилство врз жените, како што се семејно насилство, прогонување, сексуално вознемирување и психолошко насилство, да се класифицираат како кривични дела и за нив да се предвидат санкции со закон. Давањето правен термин на насилството врз жените и фактот дека е кривично дело ќе помогне во негово запирање.

■ Развивањето на конвенција што содржи збир на правно обврзувачки стандарди за поголема заштита и поддршка е важен чекор кон сеопфатен и ускладен одговор, со цел да се обезбеди живот без насилство за сите жени.

КОЈА Е ДОДАДЕНАТА ВРЕДНОСТ НА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА?

■ Конвенцијата јасно наведува дека насилството врз жените и семејното насилство повеќе не може да се смета за приватна работа, туку дека државите имаат обврска, преку сеопфатни и интегрирани политики, да го спречат насилство, да ги заштитат жртвите и да ги казнат сторителите. Со усвојување на Конвенцијата, владите се обврзуваат да ги изменат законите, да воведат практични мерки и да издвојуваат средства за да усвојат нула толеранција за насилството врз жените и семејното насилство. Спречувањето и борбата против овие видови насилство повеќе не е прашање на добра волја, туку законски утврдена обврска. На тој начин ќе им се помогне на жртвите низ цела Европа, но и пошироко.

■ Покрај законските обврски, Конвенцијата, исто така, испраќа важна политичка порака до општеството во целина дека насилството врз жените и семејното насилство е неприфатливо. Таа има за цел да се прикаже реалноста на многу жени и девојчиња кои доживуваат насилство, да се подигне свеста и долгорочно да се промени начинот на размислување.

ДАЛИ ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА СЕ ОДНЕСУВА САМО НА ЖЕНИТЕ?

— Не. Конвенцијата најмногу се однесува на жените затоа што опфаќа форми на насилство, кои ги доживуваат само жените затоа што се жени (присилен абортус, генитално сакатење) или ги доживуваат многу почесто од мажите (сексуално насилство и силување, прогонување, сексуално вознемирување, насилство во семејството, принуден брак, присилна стерилизација). Овие форми на насилство се резултат на нееднаквите односи на моќ меѓу мажите и жените и се последица од дискриминацијата врз жените.

— Сепак, и мажите доживуваат некои од формите на насилство опфатени со Конвенцијата, како што се семејно насилство и принуден брак, иако поретко и често во поблаги форми. Тоа е препознаено во Конвенцијата и земјите-членки се охрабруваат да ги применат своите законски прописи за сите жртви на семејно насилство, вклучително и мажи, деца и постари лица. Државите можат да изберат дали Конвенцијата ќе ја применуваат и за овие жртви на семејно насилство или не.

ЗОШТО ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗБОРУВА ЗА „РОДОВО СПЕЦИФИЧНАТА ПРИРОДА“ НА НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ И СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО?

— Во Конвенцијата се зборува за „родово специфичната“ природа на насилството врз жени или „родово засновано насилство“, бидејќи се осврнува на формите на насилство упатено кон жените заради тоа што се жени и/или несразмерно ги погодуваат жените (види погоре). Токму тоа е причината зошто насилството врз жените и семејното насилство не можат да се решаваат без да се земат предвид прашањата на родовата рамноправност.

— Оттаму, искоренувањето на насилството врз жените и семејното насилство Конвенцијата го става во контекст на постигнување, *де јуре* и *де факто*, на родова еднаквост. Во Преамбулата на Конвенцијата е препознаена структурната природа на таквото насилство, што е и причина и последица на нееднаквите односи на моќ меѓу жените и мажите и што го ограничува целосниот напредок на жените.

■ Истанбулската конвенција не настојува да се „укинат разликите“ меѓу жените и мажите, ниту, пак, подразбира дека жените и мажите се или би требало да бидат „исти“. Она што Конвенцијата го бара се активности за потиснување на идејата дека жените се инфериорни во однос на мажите. Предрасудите, стереотипите, обичаите и традициите продолжуваат да ги фаворизираат мажите во многу сфери, на пример во приватната и јавната сфера, политичкиот живот, на работа, во образовниот систем, во пријавувањето на злосторства во полиција или на суд. Сето ова дополнително им отежнува на жените да излезат во јавност и да проговорат за своите искуства со насилството и го отежнува почитувањето на нивните права.

ЗОШТО ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА СОДРЖИ ДЕФИНИЦИЈА ЗА „РОД“?

■ Обврската за спречување и борба против насилството врз жените, Конвенцијата ја утврдува во пошироката концепција за постигнување еднаквост меѓу жените и мажите. Затоа авторите говорат за релацијата меѓу жените и мажите, нивните улоги и атрибути во општеството и затоа сметаат дека е важно да се дефинира поимот „род“. Целта на овој термин не е да се замени биолошката дефиниција за „пол“ или термините „жени“ и „мажи“, туку да се потенцира во колку многу нееднаквостите, стереотипите, а оттаму и насилството не потекнуваат од биолошките разлики, туку од општествениот концепт, односно од ставовите и сфаќањата за начините на функционирање на жените и мажите како дел од општеството и како тоа треба да биде.

■ Така, членот 3(в) објаснува дека за целите на Конвенцијата „род“ значи „општествено дефинирани улоги, однесувања, активности и атрибути што дадено општество ги смета за соодветни за жените и за мажите“. Истражувањата покажаа дека одредени улоги или стереотипи создаваат несакани или штетни практики и придонесуваат насилството врз жените да стане прифатливо. Оттаму, во членот 12 (1) се вградува искоренување на предрасудите, обичаите, традициите и другите практики засновани на идејата за инфериорност на жените или на стереотипните улоги на жените и мажите, како генерализирана обврска за да се спречи насилството. Од друга страна, пак, разбирањето на влијанието на ваквите предрасуди, обичаи и традиции им овозможува на владите да го „разберат“ насилството „од родова перспектива“ како што се бара со Конвенцијата.

■ Дефинирањето на поимот „род“ исто така помага да се разбере дефиницијата за „родово засновано насилство врз жени“ што значи „насилство насочено кон жената затоа што е жена, односно дека несразмерно ја погаѓа жената“, како што е дефинирано во членот 3 (е).

■ Ова не е првпат поимот „род“ да се појави во меѓународните правни инструменти. Сепак, тешкотиите поврзани со преводот на поимот „род“ и неговото разликување од поимот „пол“, на јазици кои го немаат точниот еквивалент, понекогаш се користат за да се предизвикаат контроверзи за Конвенцијата и нејзиното значење. Таквите потешкотии не можат да бидат изговор за отфрлање на Конвенцијата или за спречување на нејзината примена: Конвенцијата не бара да се прилагоди домашниот правен систем за да се вклучи терминот „род“, туку тој поим се применува за да се објасни целта на мерките, чие усвојување и имплементација го бара од државите. Конвенцијата веќе е ратификувана и се применува во земји каде што се користат јазици кои немаат точен еквивалент на терминот „род“ (кои припаѓаат на различни јазични семејства, на пример, германски, романски, словенски, итн.) без притоа да предизвика контроверзи.

ДАЛИ ОБЕЗБЕДУВАЊЕТО ПОГОЛЕМИ ПРАВА НА ЖЕНИТЕ ПРЕТСТАВУВА ЗАКАНА ЗА СЕМЕЈСТВОТА?

■ Целта на Конвенцијата не е регулирање на семејниот живот и/или структурата на семејството, па така таа воопшто не содржи дефиниција за „семејство“, ниту промовира одредена форма на семејство. Со Конвенцијата, од владите се бара да ја осигурат безбедноста на жртвите на насилство кои се наоѓаат во опасност во своите домови или се загрозувани од членовите на семејството, сопружниците или интимните партнери, што, за жал, е најчестата форма на насилство.

■ Бидејќи има за цел да се справи со насилството врз жените и семејното насилство, без оглед каде се случува, нејзината примена не е ограничена само на брачните сопружници, туку ги опфаќа сите партнери, без разлика дали се во брак или не, без оглед дали се од ист или различен пол. Ниту една група жртви не смее да биде исклучена од заштита врз основа на нивниот брачен статус или која било друга основа на дискриминација опфатена со оваа Конвенција.

■ За секој што живее во насилна врска, Конвенцијата има за цел да понуди безбедност, заштита и поддршка, како и можност за градење живот без насилство. Ова е особено важно кога се вклучени деца, бидејќи да се биде сведок на семејно насилство во својот дом исто така, е многу штетно. Тоа има доживотни последици врз децата и затоа Конвенцијата ѝ дава приоритет на безбедноста, кога се во прашање старателските права во семејства разорени поради насилство. Истанбулската конвенција не ги доведува во прашање придобивките од заедничкото старателство, но настојува да обезбеди контактот со децата да не ги загрозува правата и безбедноста на жртвите и на децата. Вистинската закана за семејствата е насилството како такво, а не мерките наменети за заштита и поддршка на жртвите на насилството.

ШТО ВЕЛИ ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА ЗА РОДОВИТЕ СТЕРЕОТИПИ И ОБРАЗОВАНИЕТО?

■ Повторувањето на родовите стереотипи во образованието значи ограничување на развојот на природните таленти и способности на девојчињата и момчињата, нивните образовни и професионални избори, како и можностите во животот. Образованието што децата го добиваат во голема мера влијае на начинот на кој размислуваат за себе, за своите врсници и на начинот на кој се однесуваат кон другиот пол. Ништо од она што се учи во образовните институции не би смеело да води кон тоа младите генерации да веруваат дека родовата дискриминација и насилството врз жените се прифатливи.

■ Затоа, Истанбулската конвенција има за цел, преку образовниот сектор, да ги промовира вредностите на родовата еднаквост, заемното почитување и ненасилството во меѓучовечките односи, нестереотипните родови улоги, правото на личен интегритет и свесноста за родово базираното насилство и потребата да се бориме против него (член 14). Едукацијата на децата за овие вредности ќе им помогне да станат демократски граѓани кои знаат да почитуваат. Тоа не влијае на нивната сексуална ориентација, ниту на нивниот родов идентитет.

■ Авторите на Конвенцијата сметаат дека ова е важен аспект во спречувањето на насилството врз жените, бидејќи ставовите, уверувањата и начините на однесување се обликуваат многу рано во животот. Едукацијата на гореспоменатите вредности во формалното образование, но и неформалното образование опкружување може во голема мера да помогне кон тоа насилството врз жените да стане неприфатливо. Според членот 14, потписнички на оваа Конвенција, имаат максимална флексибилност т.е. самостојно одлучуваат кога и како да ја понудат таквата едукација.

■ Спречувањето на родовите стереотипи не значи уништување на традициите и обичаите. Пренесувањето на обичаите или верувањата од генерација на генерација е важно за обликување на нашиот идентитет. Сепак, некои обичаи и традиционални практики се штетни за жените и девојчињата и може да ги изложат на опасност од насилство. Според тоа, целта треба да биде ослободување од стереотипите што влијаат врз жените и мажите, кои се наведуваат како оправдувања за така штетната традиција. Станува збор за тоа да се осигури дека жените и девојчињата се безбедни во своите семејства, но и каде било на друго место, а не за „барање момчиња да се облекуваат или играат како да се девојчиња“ и обратно.

КАКВА Е ПОВРЗАНОСТА НА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА СО ПРАШАЊАТА НА СЕКСУАЛНАТА ОРИЕНТАЦИЈА И РОДОВИОТ ИДЕНТИТЕТ?

■ Со Истанбулската конвенција не се поставуваат нови стандарди во врска со родовиот идентитет и сексуалната ориентација, вклучително и во врска со законско признавање на истополови парови.

■ Принципот на недискриминација по основа на родовиот идентитет или сексуалната ориентација е заснован на правните обврски кои произлегуваат од други правни инструменти, пред сè, Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (член 14: Забрана за дискриминација, Протокол бр. 12) и судската практика на Европскиот суд за човекови права (види, на пример, Олијари против Италија, 2015 год., Ратзенбок и Сеидл против Австрија, 2017 год.) како и *Препораки (2010) 5 од Комитетот на министри до земјите-членки на Советот на Европа за мерките за борба против дискриминација врз основа на сексуалната ориентација и родовиот идентитет*.

■ Истанбулската конвенција ја забранува дискриминација по повеќе основи, меѓу кои и по основа на родовиот идентитет и сексуалната ориентација (член 4, став 3). Ова обезбедува заштита и поддршка за сите жртви на насилство, без оглед на која било од нивните особини. Спроведувањето на одредбите на Конвенцијата без никаква дискриминација, врз основа на родовиот идентитет, ќе значи, на пример, да се осигура дека родовиот идентитет на трансродовите лица нема да предизвика ускратување на загарантираните поддршка и заштита во случај на семејно насилство, сексуален напад, силување или принуден брак. Истото важи и за жените во истополовите заедници, така што сите жени, вклучително и лезбијките, бисексуалните и трансродовите жени, имаат пристап до, на пример, засолништа

за жртви на семејно насилство, како и право животот да го живеат без насилство. Тука спаѓаат и мажи хомосексуалци кои се соочуваат со семејно насилство.

ВРЕМЕ Е ДА ПРЕСТАНАТ ШПЕКУЛАЦИИТЕ И ДЕЗИНФОРМАЦИИТЕ ВО ВРСКА СО ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА

■ Истанбулската конвенција не содржи никакво скриено значење, ниту „скриени намери“. Истанбулската конвенција е резултат на долги преговори што доведоа до нејзино усвојување со консензус на сите земји-членки на Советот на Европа. Таа се заснова на проверени и тестирани политики и регулативи, кои дале позитивни резултати на ниво на земјите-членки.

■ Нејзините цели се јасно наведени во членот 1: спречување на насилство, заштита од насилство и кривично гонење за насилство врз жени и семејно насилство. Реализирањето на овие цели значи решавање на основните причини за насилство, а тоа се нееднаквостите меѓу мажите и жените во нашите општества. Оттаму, Конвенцијата содржи повеќе одредби кои се спротивставуваат на идеите за инфериорноста на жените во однос на мажите, како и идеите за улогите и однесувањето што жените и мажите треба да ги имаат во јавниот и приватниот живот.

■ Во овој поглед, Истанбулската конвенција не наметнува ништо што би го „загрозило“ социјалното ткиво и вредностите на општествата. Со неа ниту на жените, ниту на мажите не им се наметнуваат какви било животни избори. Без оглед дали сакаат да бидат згрижувачки родители, родители или да се решат да се посветат на успешна кариера, конвенцијата не обврзува никого да усвои одреден начин на живот. Конвенцијата, сепак, се спротивставува на обидите насочени кон:

- ▶ ограничување на жените и мажите на традиционални улоги, со што се ограничува нивниот личен, образовен и професионален развој и воопшто, животните можности;
- ▶ оправдување и одржување на патријархатот со историските односи на моќ меѓу мажите и жените, како и сексистичките ставови кои го попречуваат напредокот во постигнување на родовата еднаквост;
- ▶ спротивставувањето на концептот за правото на жените да живеат слободно без насилство.

ДА СЕ БИДЕ ЧЛЕНКА НА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЈА: ОБЕДИНЕТИ ДА СЕ СТАВИ КРАЈ НА НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ

■ Истанбулската конвенција веќе покажува позитивно влијание врз животот на жените низ цела Европа. Барањето до владите да го спречат насилството врз жените, да ги заштитат и поддржуваат жртвите и да ги казнуваат сторителите во сеопфатен обид да се стави крај на овој вид насилство, значи враќање на достоинството на жените-жртви, што е вредност од пресудна важност според Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи (YY против Турција, 2015 година), заедно со поместувањето на активностите за обезбедување на основните човекови права на жените од доменот на милостина во центарот на државната политика.

■ Истанбулската конвенција покренала и доведе до важни измени во законските прописи, воспоставување нови и подобри услуги за жртвите, распределување ресурси и зголемување на напорите во областа на образованието. Конкретни примери од земјите што ја спроведуваат Конвенцијата вклучуваат: усвојување на закони со кои се воведуваат нови дефиниции за прогонување и сексуално вознемирување; измена на дефиницијата за силување, така што се заснова на недостаток на согласност, а не на докази за употреба на сила; воспоставување „координирани одговори на заедницата“, при што стручњациите на кои им се обратиле жртвите го упатуваат случајот на мултидисциплинарен тим за помош; воспоставување телефонска линија достапна 24 часа на ден, седум дена седмично, со која жените се упатуваат на најблиската служба за советување; формирање на засолништа за жртви на семејно насилство финансирани од јавни фондови во места каде што тие претходно не постоеле; воведување на темата насилство врз жените во наставните планови и програми на разни универзитетски студии (право, медицина, здравствена нега, психологија, општествени науки и сл.); обезбедување специфична обука за судии, обвинители и адвокати, со цел подобрување на пристапот на жените до заштита и правни лекови.

■ Општо, Истанбулската конвенција поттикнала подобри политики, услуги и дебати во врска со насилството што го доживуваат жените и девојчињата и начините на кои може да им се помогне и да им се обезбеди поддршка. Овој нов поттик е корисен за професионалците во многу домени (спроведување на законот, служби за социјална заштита, услуги за советување и поддршка и сл.), кои сведочат за зголемена свесност за проблемот. Потребата да се дејствува е реална. Искоренувањето на насилството врз жените треба да биде цел што нè обединува сите нас.

Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство: спречување на насилство, заштита на жртвите и гонење на сторителите со цел справување со ова сериозно кршење на човековите права.

www.coe.int/conventionviolence
conventionviolence@coe.int

www.coe.int

Советот на Европа е водечка организација за човековите права на континентот. Таа има 47 држави членки, вклучувајќи ги сите членки на Европската унија. Сите држави членки на Советот на Европа ја потпишаа Европската конвенција за човекови права, која претставува меѓународен договор за заштита на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Европскиот суд за човекови права ја следи примената на оваа конвенцијата од страна на државите членки.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE